

DET FRAVÆRENDE NÆRVÆR

– de “vilde” piger viste sig langt fra at være vilde

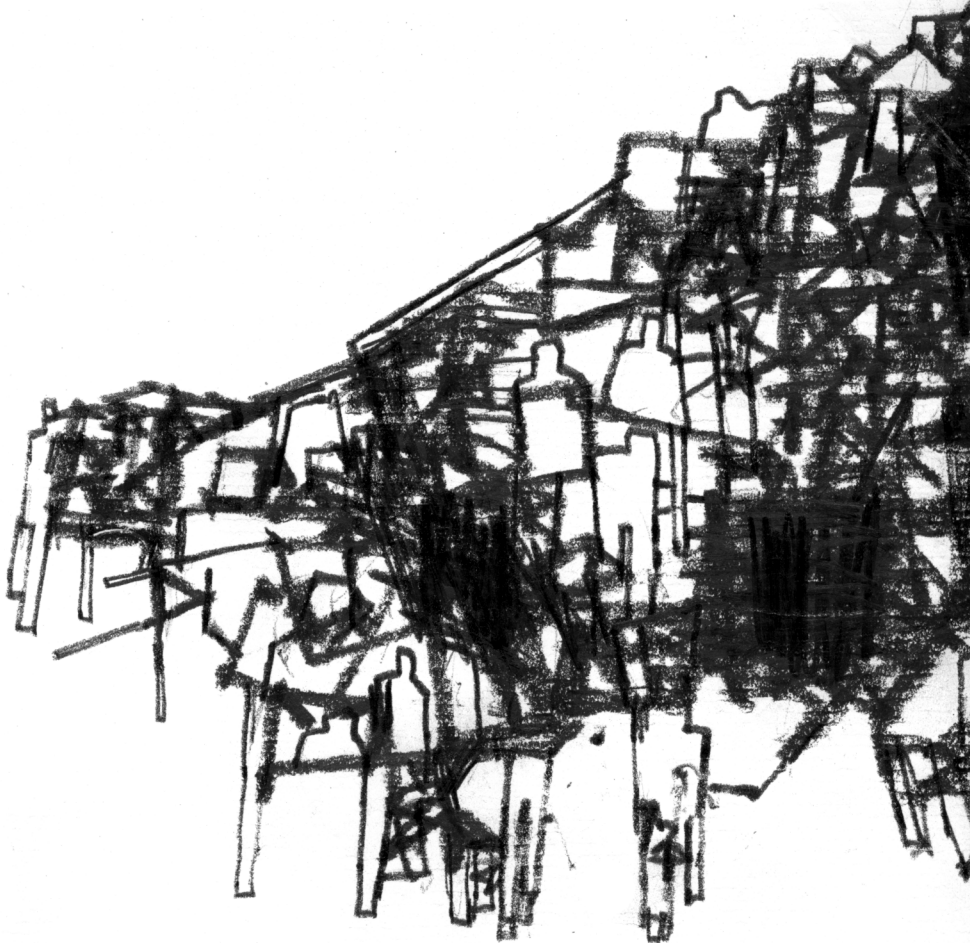
Af Ulla Søbjerg Nielsen og Anette Skjold

For et par år siden gennemførte vi et pilotprojekt for Socialministeriet, som fik navnet PINK – en forkortelse af titlen: ”Piger i ny kontekst”. Erfaringerne herfra synes at have fået ny aktualitet bl.a. i forbindelse med debatten om Lars Olsens bog ”Den nye ulighed”. Lars Olsens påstand er, at samtidens samfund kan beskrives som et fem-sjettedels-samfund. Et samfund hvor et betydeligt mindretal er hægtet af udviklingen. Projekt Pinks deltagere var syv dansk-danske unge piger mellem 16 og 18 år, som var henvist fra forskellige socialforvaltninger på baggrund af en projektbeskrivelse, som havde såkaldt ”vilde piger” som målgruppe. Pigerne viste sig dog langt fra at være vilde, men snarere det modsatte.

Da vi afsluttede erfaringsopsamlingen fra projektet, skrev vi:

Pigerne var præget af manglende evne til at etablere relationer, manglende evne til refleksion, manglende viden om samfundet og fravær af positive og negative følelsesmæssige reaktioner. Det er klart, at man ikke, på det foreliggende grundlag, kan sige om der er tale om en tendens eller om der er tale om en tilfældighed, når pigerne i modsætning til at være ”vilde” udviste helt andre tankevækkende fællestræk. Ikke desto mindre har vi valgt at komme med nogle foreløbige bud på, hvilke fælles erfaringer deltagerne har, som eventuelt kan have betydning for dette reaktionsmønster.

De fleste deltagere er ikke egentlig udstødt af deres jævnaldrende, men har generelt en yderlig position i de kammeratskabsgrupper, de eventuelt er tilknyttet. Det er ikke dem, der sætter dagsordenen. De kommer alle en del på Christiania, men opholder sig ellers meget tæt på hjemmet. De unge har sandsynligvis ikke udgjort det store problem i skolen. De ser almindelige ud – er pæne og rene og på ingen måde outrerede. De giver ikke udtryk for utilfredshed, eller skaber på anden måde uro. Til gengæld har de lært meget lidt og flere har store problemer med almindelige færdigheder som læsning og skrivning og f.eks. evnen til at orientere sig på et kort.

Deltagerne bor typisk i store sociale boligbyggerier præget af nedslidning og mange beboere, som ikke har kontakt med arbejdsmarkedet. De kommer fra splittede familier og bor enten på døgninstitution, alene, sammen med deres mor eller mormor, eller sammen med en mor og en stedfar. Kun en enkelt bor sammen med begge forældre. Flere af familierne er præget af misbrug og alle har, eller har haft, langvarig kontakt med det sociale system. Meget tyder på at de unge har manglet intensitet i deres kontakt med voksne og at deres forældre har været præget af både økonomisk og kulturel marginalisering. Som en af kursuslederne formulerer det, kommer de fra en "arbejderkultur uden arbejde og uden kultur" og er selv "teenagere uden teenagerekultur".....

Projekt PINK

Målgruppen for projektet var unge kvinder mellem 15 og 18 år, hvis misbrug og øvrige livssituation var af en sådan karakter, at

de var på grænsen til eller allerede i prostitution og kriminalitet. Projektmagerne savnede et tilbud til målgruppen med et kollektivt udgangspunkt. Det var deres erfaring, at når man gennem en relationsbaseret indsats var kommet til et punkt, hvor pigerne skulle videre, så havde de svært ved at klare sig f.eks. i uddannelsessystem og på arbejdsmarkedet, hvorfor der var brug for et tilbud, som kunne bidrage til at styrke deres evne til at fungere i kollektive sammenhænge. Der blev skruet et pilotprojekt sammen, som havde til formål at:

"De unge kvinder bliver bedre til at formulere og styre sine egne problemstillinger og dermed blive bedre til at forstå og samarbejde om egen handleplan. De unge kvinder får et mere nuanceret verdensbillede og at de får styrket deres evne til at færdes i fællesskaber."

Pigerne blev tilbudt at deltage i et kursus. Kurset var af en måneds varighed og handlede om krop/skønhed og livssitua-

*Tegninger:
Gert Hansen*

tion/fremtidsmuligheder. Der blev anvendt undervisere som for fleres vedkommende var kendt i offentligheden f.eks. misbrugskonsulent Henrik Rindom, Jokeren og en tidligere Robinson-deltager. En del af undervisningen foregik ude, bl.a. i frisørsalon, på McDonald's og lignende. Det var tanken at leje et lokale, men i praksis blev det faste holdepunkt en camper – en lille bus - indrettet med borde, bænke og et lille køkken samt lånte lokaler rundt omkring. De unge skulle møde dagligt, fem dage om ugen i fire timer, der var placeret i eftermiddagstimerne. Tidspunktet var valgt ud fra en formodning om, at deltagerne ville have problemer med at møde om morgenen. Pigerne blev opsøgt, hvis de ikke mødte, men hvis de ikke ønskede at deltage, var det deres eget valg.

Hovedformålet med pilotprojektet var med projektmagernes ord:

”At afprøve, om man kan opnå, at der i en gruppe kan skabes grobund for forandringsparathed når pigerne sættes i en særlig kontekst, og om denne form kan medføre andre positive gevinster i kraft af omsorg, humor, oplevelser, erkendelser, fællesskab og det særlige fokus på både gruppen, den enkelte og egen krop.”

Der var to væsentlige forudsætninger for arbejdet med gruppen. Den ene var, at ethvert tilløb til indbyrdes ”konkurrence” mellem deltagerne, om hvem der havde de tungeste og mest ”eksotiske” sociale problemer var tabu. Fokus skulle være på kursets indhold. Den anden forudsætning var, at de to kursusledere var netop *kursusledere*, og at de derfor bestræbte sig på ikke at indgå i personlige relationer til deltagerne, ligesom de ikke ønskede at optræde som fødselshjælpere for at etablere et sammenhold i gruppen. Formålet var at observere, om kursisterne *selv* kunne etablere et fællesskab og hvordan sådan et fællesskab i så fald ville se ud.

Praksisfællesskab

For at skabe en teoretisk ramme for undersøgelsen af de unge kvinders udvikling af et sådant fællesskab valgte vi at bruge

Etienne Wengers teori om læring i praksisfællesskaber. Wenger beskriver et praksisfællesskab som en relation mellem praksis og fællesskab, der har tre dimensioner, nemlig ”et gensidigt engagement”, der handler om rammer for fællesskabet, roller, relationer mellem deltagerne m.v., ”en fælles virksomhed”, der handler om det, som fællesskabet gør sammen og hvordan deltagerne hver især og i fællesskab forstår det og til sidst det, som Wenger kalder ”et fælles repertoire” eller de regler, fælles historier, sprogbrug og traditioner m.v. fællesskabet etablerer. Det var netop et fællesskab med disse elementer, som projektmagerne håbede at kursisterne kunne skabe, hvis det kunne undgås at kursisterne placerede sig eller blev placeret i rollen som social klient og kursusindholdet var interessant nok til at fastholde interessen.

Rudimentært fællesskab

Kursisterne gik stort set ukritisk ind i de rammer, som var lagt for kursusforløbet uden selv at tilføje eller forholde sig kritisk til noget. Mødeprocenten var høj, men engagementet lavt. F.eks. var torsdag eftermiddag afsat til at pigerne selv kunne foreslå aktiviteter, men de havde ingen ideer, eller kunne i hvert fald ikke blive enige. I løbet af en måned kunne vi ikke observere en eneste konflikt, men stort set heller ikke nogen positive relationer mellem kursisterne. Der var så lille interaktion mellem kursisterne, at kursuslederne på et tidspunkt måtte opgive deres tilbagetrukne rolle, fordi manglen på socialitet i dagligdagen blev for belastende for *dem*.

Det lykkedes kursisterne at etablere en dagligdag, hvor samværet med de andre, som en kursist udtrykker det, ”ikke har været et problem så meget, eller ødelagt nogen ting, overhovedet ikke”. Det så til gengæld ikke ud som om kursisterne rigtig var sammen *om* noget i den måned, de var i projektet.

En oplægsholder oplevede det meget ubehageligt at være sammen med pigerne og sagde: ”Ingen sagde noget. De var ikke sammen mod ”gog” eller system eller pige, de var der bare.” Og først efter 14 dage

observerer en af kursuslederne noget, der kan ligne hygge og noterer i sin dagbog: "snakken gik i camperen på vej hjem". Det var ikke som forventet et problem, at kursisterne forsøgte at overgå hinanden med historier om deres egen situation. Problemet var snarere kursisters manglende på interesse for hinanden og for at fortælle om sig selv og deres manglende evne til at sprogliggøre erfaringer og forventninger.

Kursets indhold, især de "skønhedsfremmende foranstaltninger", var i centrum og i forhold til denne aktivitet udviklede deltagerne en begyndende interesse for hinanden, som f.eks. gav sig udslag i positive, selvtillidsskabende kommentarer til de andre ved forskellige lejligheder.

Deltagerne talte meget lidt med hinanden og kommunikerede efter vores vurdering stort set heller ikke nonverbalt. Der var for eksempel ingen reaktion fra de allerede tilstedeværende, når den næste steg på camperen på vej til dagens aktiviteter.

Man kan sige, at deltagerne syntes at have etableret et fælles ansvar for ikke at sige eller gøre ret meget, og at dette element i fællesskabet måske har været en forudsætning for, at de mod slutningen, meget prøvende, begyndte at forholde sig til hinanden.

Hvem var de?

To forhold stod efterhånden klart for os. For det første, at det ikke ville lykkes at etablere et fællesskab mellem pigerne og for det andet at deltagerne ikke svarede til målgruppebeskrivelsen, og vi brugte lang tid på at prøve at forstå hvorfor.

Vi havde en forventning om, at deltagerne ville være præget af erfaringer med at skabe relationer til repræsentanter for systemet. Det var bl.a. baggrunden for den tilbagetrukne rolle som kursuslederne var tiltænkt, men det viste sig ikke helt at holde stik. Deltagerne havde nemlig generelt problemer med at skabe relationer, også til de "voksne". Kursisterne manglede kompetence til at deltage i almindeligt samvær i form af småsnak m.v.. De havde en meget begrænset almen viden. Det betød f.eks.,

at de ikke, selvom de kom fra Storkøbenhavn, kunne finde rundt i byen på egen hånd. Et udtryk som "Brokvartererne" var ukendt for dem, og selv om de kendte navnet Istedgade og havde en fornemmelse for dens "ry", vidste de ikke, at den begynder ved Hovedbanegården.

Deres mulighed for forbrug af kulturelle tilbud var også begrænset, fordi de simpelt hen ikke forstod den kontekst en vittighed indskriver sig i, eller kendte eller forstod betydningen af de begivenheder, der refereredes til. F.eks. stillede en af deltagerne i forbindelse med kronprinsens bryllup spørgsmålet: "Bliver han så konge?" Deltagerne var teenagere uden teenagerkultur. De så ikke film i biografen eller på DVD, de læste ikke ugeblade eller andre blade og kendte ikke de idoler i form af musikere, skuespillere m.v., som fylder så meget i de fleste teenagers verden.

Deres drømme og ønsker i nuet og for fremtiden var få eller fraværende. Derfor havde de ingen forslag til ændringer i kursusprogrammet, til hvad man kunne lave sammen eller bud på ønsker til fremtiden, når de blev spurgt.

Deltagerne havde et meget fattigt sprog, bl.a. helt uden billeder, og svarede når de blev interviewet ofte med af- eller bekræftelser uden yderligere forklaring. De var, med undtagelse af en enkelt, meget lidt reflekterende.

Faktisk tror vi, at hver eneste af deltagerne brugte rigtig meget psykisk energi på at fungere i en verden, de ikke forstod.

Som nævnt var ingen af deltagerne uadreagerende. De var heller ikke indadreagerende, der var f.eks. ingen af dem, der udviste selvskadende adfærd. De kan bedre beskrives som nærmest "ikke reagerende". De gav i meget ringe omfang udtryk for, eller var præget af følelser som angst, vrede, begær, glæde, sorg eller lignende. De kan nærmest beskrives som afventende, neutrale eller indifferente. Kursisterne var meget lidt krævende i traditionel forstand. Åbne tilbud om sociale og kulturelle aktiviteter, tilbud om mad og drikke o.s.v., førte ikke til et væld af forslag, men snarere til rådvildhed.

I forhold til samværet i gruppen var deltagerne tilfredse med lidt. "Det har ikke

ødelagt noget, at der var andre", siger en af deltagerne. Faktisk har der været tale om en homogen gruppe på den måde, at alle synes at være enige om ikke at skabe relationer eller ude af stand til at gøre det. Ingen konflikter og skænderier. Intet klientfællesskab mod systemet.

Det fraværende nærvær

Noemi Katznelson har undersøgt to aktiveringsprojekter for unge, og medlemmer af målgruppen er således lidt ældre¹⁾. Alligevel er det interessant, at hun har observeret to typiske reaktionsmønstre, som netop *ikke* har kunnet observeres i Projekt Pink. Det ene er, at nogle deltagere i de undersøgte projekter bliver aktive, lige så snart, der er pauser, eller når de får "fri". Det andet er, at deltagerne i starten er meget aktive, men at de efterhånden udvikler en "modstandskultur" hvor aktiviteterne i kursusforløbet latterliggøres og de, som ønsker at deltage tvinges til at tage afstand fra gruppen.²⁾

Noemi Katznelson taler i sin undersøgelse om "*det nærværende fravær*". I Projekt Pink var der nærmere tale om et fænomen, man kunne betegne som "*fraværende nærvær*". Deltagerne mødte op men var fraværende i den forstand, at de hverken viste tegn på at være for eller imod aktiviteterne eller interesserede i eller utilfredse med samværet.

Kursuslederne, der har mange års erfaring med unge kvinder med lignende baggrund var mystificerede og talte om, at det var som at være sammen med "*sorte huller*", der, ligesom de sorte huller i verdensrummet suger stof til sig, trækker al energi ud af en. Kursisterne beskrives som "*fortabte satellitter*" eller "*måner uden planet*". De syntes at eksistere i et relationsvakuum og måske kunne de, netop fordi de alle var præget af denne måde at være til stede i verden på, faktisk holde ud at være sammen.

Hvorfor?

Det var meget tankevækkende, at fem til seks ud af syv deltagere udviste tegn på det vi har kaldt det "fraværende nærvær",

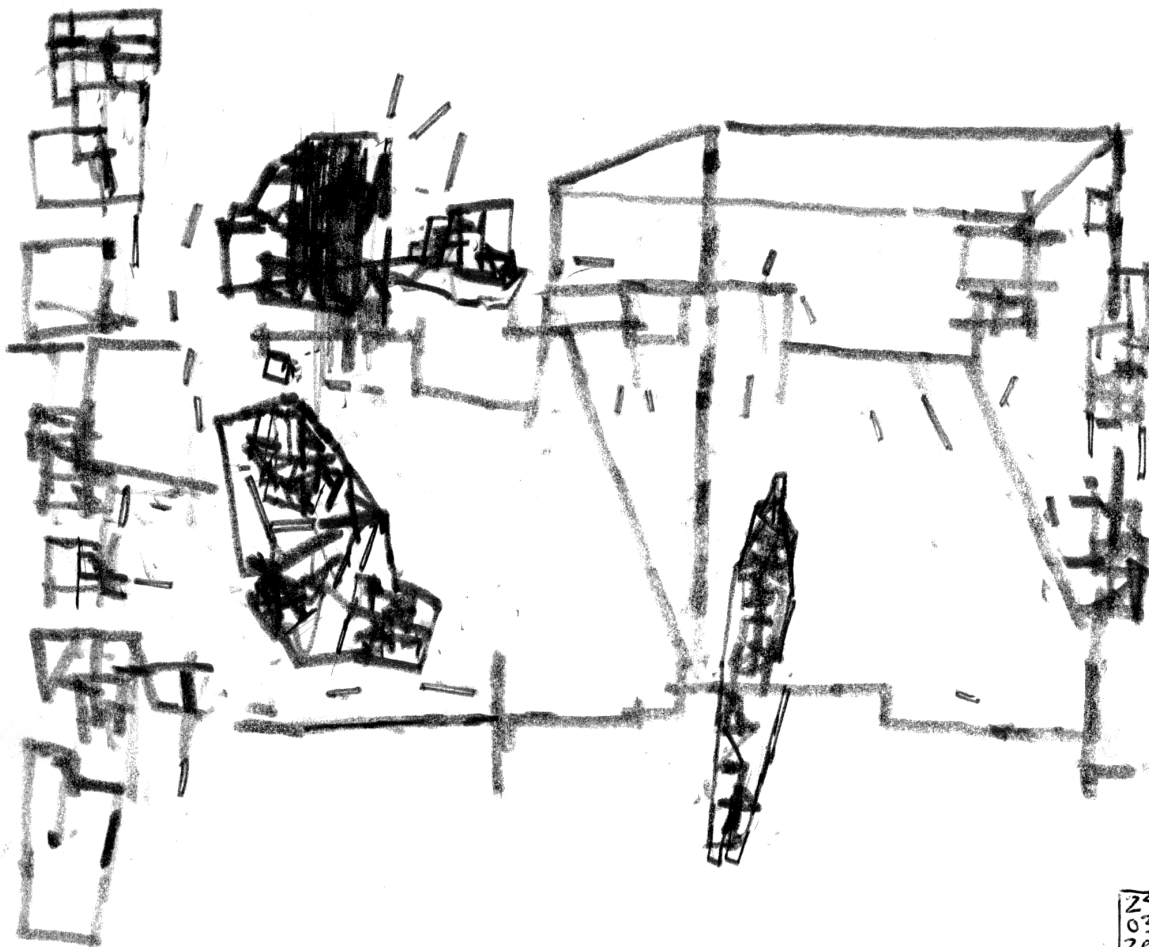
et adfærdsmønster, som kursuslederne nok tidligere havde mødt hos enkelte unge, men aldrig før så massivt som i dette tilfælde.

Vi udviklede en hypotese om, at deltagerne ikke så meget var visiteret på baggrund af målgruppebeskrivelsen i projekt-oplægget, men nærmere på baggrund af en diffus fornemmelse hos deres sagsbehandlere af, at de visiterede havde nogle uafdækkede problemer, som der burde tages hånd om. Baggrunden for denne hypotese var vores oplevelse af, at kursisterne ikke af sig selv gav mange oplysninger fra sig om deres situation, og at der var stor afstand mellem de oplysninger kursuslederne rent faktisk havde fået fra forvaltningerne om pigerne og den virkelighed, som efterhånden så småt blev afdækket.

På et møde med de visiterende forvaltninger blev denne hypotese bekræftet. De fleste sagsbehandlere gav udtryk for, at de havde visiteret deltagerne til projektet, fordi de havde svært ved at komme i kontakt med dem og derfor ikke rigtig vidste, hvilke behov de havde og hvilken form for hjælp, de havde brug for. Flere gav udtryk for, at der var tale om sager, der lå og gnavede som en "sten i skoen" og at Projekt Pink virkede som en mulighed for at få afdækket nogle problemstillinger.

Sagsbehandlerne fortalte, at pigerne i deres kontakt med forvaltningen ikke stillede selvstændige krav, eller gav udtryk for ønsker eller drømme. Hvis der blev stillet forslag var det deres mødre, der på døtrenes vegne stillede krav om f.eks. en lejlighed. Da mødrene havde kontakten til forvaltningen, havde sagsbehandlerne svært ved at komme til bunds i, hvad pigernes problemer var, hvad de ønskede og hvilken støtte, de havde brug for. I de tilfælde hvor der var en kontaktperson inde i billedet, gentog mønsteret sig. Mødrene diskuterede nu, hvad de anså for døtrenes behov og berettigede krav med kontaktpersonen. Andre har sat en dagsorden på pigernes vegne og de så ud til ikke at kunne, eller at have opgivet, selv at træde ind på scenen.

Som nævnt i begyndelsen af denne artikel manglede pigerne evnen til at skabe relationer, evnen til at reflektere, de havde

meget begrænset viden om samfundet, havde lært meget lidt i skolen og var præget af fravær af både positive og negative følelsesmæssige reaktioner.

Pigerne havde dog *en* evne, som var usædvanlig. De var i stand til at få selv meget erfarne socialarbejdere til at føle sig utilpasse og trukket ind i et sort hul. De var i stand til at lade et rum med en afventende indifferens, der fik kursuslederne til at føle kollektiv forlegenhed. Måske er det de unge opnår herved, at manglen på kommunikation, samtale og relationer skærmer dem fra, at de selv og andre konfronteres med deres enestående uvidenhed om verden.

Lars Olsen taler i sin bog "Den nye ulighed" om fem-sjattedels-samfundet og gør opmærksom på, at mens det store flertal aldrig har haft det så godt som nu, så er et betydeligt mindretal ved at blive hægtet af udviklingen. Ifølge ham vokser ca. 15% af de unge op med mindre livschancer end deres jævnaldrende. Tidligere, siger Lars Olsen, var de underprivilegerede i flertal

og arbejderne, husmændene og andre gjorde sig gældende og forbedrede deres vilkår i kraft af stærke organisationer. Vore dages underprivilegerede kan ikke forventes at organisere sig på samme måde. De er udenfor produktion og forbrug og har derfor ikke de samme muligheder som tidligere. Vi har for vane at forestille os, at de marginaliserede unge i stedet bliver aggressive, oprørske og "vilde". Men måske er det i virkeligheden et større problem at unge, der, som pigerne i PINK, mangler social og kulturel kapital, vælger en strategi som det "fraværende nærvær" og etablerer en "ikke eksistens" i samfundets yderste udkant.

NOTER:

1. Over 18 år.
2. Naomi Katznelson: Udsatte unge, aktivering og uddannelse - dømt til individualisering. Learning Lab DK 2004.

*Ulla Søbjerg Nielsen er adjunkt ved Den sociale Højskole i København.
Anette Skjold er leder af Skjold & Co*